

[kop] De uitdaging van een adaptief pedagogisch klimaat

*Het kinderdagverblijf van de Stichting Kinderopvang Bergen op Zoom / KOB werkt hard aan een bijzondere pedagogische aanpak. Het team laat zich inspireren door de ideeën van Luc Stevens over een 'adaptief pedagogisch klimaat'. Dit betekent dat de kinderopvang zich aanpast aan de behoeften van de kinderen in plaats van dat de kinderen zich aanpassen aan de kinderopvang. De kern van de nieuwe aanpak is dat kinderen centraal staan, niet alleen in woorden maar ook in daden.*

[tussenkop] Achtergrond

Ooit werkten de kinderdagverblijven van de Stichting Kinderopvang Bergen op Zoom / KOB zoals veel andere kinderdagverblijven: horizontale groepen, twee leidsters per groep en veel vaste regels en gewoonten. Sinds Joop van Gisteren als directeur is gestart, is het pedagogisch roer ingrijpend omgegaan. In het onderwijs enthousiast geraakt over de ideeën van professor Luc Stevens, kiest hij voor een andere pedagogische benadering met een totaal andere groepsindeling: verticale groepen van maximaal 30 kinderen in een grote ruimte, met gemiddeld één leidster per 5 kinderen.

Invmiddels heeft de Stichting KOB ruim 240 dagopvangplaatsen en 80 plaatsen buitenschoolse opvang. Naast de reguliere opvang op vaste tijden kunnen ouders ook gebruik maken van verlengde opvang en van flexibele kinderopvang. De opvang is georganiseerd in verticale groepen, uitgezonderd de babygroepen. De groepsgrootte bedraagt maximaal 30 kinderen en 6 leidsters. Per groep is er één leidster met de functie van groepsverantwoordelijke.

[tussenkop] Pedagogische visie

Professor Stevens heeft voor het onderwijs een drietal pedagogische items genoemd als basisvoorwaarden voor een actieve, gemotiveerde leerhouding bij het kind. De KOB heeft deze basisvoorwaarden vertaald naar een eigen pedagogische visie waarin het 'werken aan een adaptief pedagogisch klimaat' centraal staat. Een adaptief pedagogisch klimaat vraagt van leidsters dat ze:

1. kinderen uitdagen om op verkenning uit te gaan, dingen uit te zoeken en te ontdekken;
2. kinderen ondersteunen bij wat ze nog niet zonder hulp en op eigen kracht kunnen;
3. vertrouwen hebben in wat de kinderen doen.

De pedagogische uitgangspunten 'uitdagen, ondersteunen, vertrouwen' hebben een concrete vertaling gekregen naar het dagelijks gebeuren in de groep. Allereerst zijn ze vertaald in een reeks leidstervaardigheden, die het uitgangspunt vormen voor de begeleiding van de leidsters en de teambijeenkomsten. Het gaat om drie aspecten van leidstergedrag:

- Interactie: de manier waarop de leidster met kinderen omgaat en contacten met hen onderhoudt.
- Instructie: de manier waarop de leidster uitleg geeft en nieuwe materialen introduceert
- Groepsmanagement: de manier waarop de leidster het verloop van de groepsactiviteiten organiseert en de omgeving inricht.

Dit leidstergedrag bepaalt het pedagogisch klimaat in de groep.

Overigens sluit het gedachtegoed van professor Luc Stevens over het pedagogisch klimaat nauw aan bij de vier pedagogische uitgangspunten van Marianne Riksen-Walraven. Beide benaderingen geven het kind zelf een actieve rol in hun ontwikkeling. Riksen-Walraven noemt kinderen 'competente wezens', die van nature gericht zijn op het onderzoeken van hun omgeving en het communiceren met anderen. Kinderen hebben wel een adequate omgeving nodig om zelf die motor te kunnen zijn. Zowel Stevens als Riksen-Walraven noemen veiligheid enerzijds en uitdaging anderzijds als belangrijke elementen in het pedagogisch klimaat.

[tussenkop] Werkinstructies voor gedrag en vaardigheden

Om leidsters houvast te geven bij deze 'adaptieve pedagogische aanpak' staan er heldere werkinstructies uitgeschreven. De werkinstructies volgen de drie vormen van leidstergedrag: interactie, instructie en groepsmanagement.

Een voorbeeld van een werkinstructie op Interactie. De instructie is opgebouwd uit de drie elementen in de pedagogische visie. Van ieder element volgen nu drie voorbeelden van adaptief pedagogisch leidstergedrag; in werkelijkheid is de lijst langer.

1. Uitdagen

- Ik laat kinderen ervaren dat ik graag hun mening hoor en dat hun commentaar ertoe doet.
- Ik daag de kinderen uit hun kennis en inzicht met mij te delen.
- Ik stimuleer dat kinderen hun waardering of kritiek uiten.

2. Ondersteunen

- Ik zorg dat kinderen hun geloof in eigen kunnen niet verliezen.
- Ik bevorder dat kinderen hun successen aan zichzelf toeschrijven.
- Ik houd rekening met verschillen in zelfvertrouwen van de kinderen.

3. Vertrouwen en waarderen

- Ik geef de kinderen complimentjes en correcties op wat ze doen, in plaats van op wat ze zijn.
- Ik waardeer het als kinderen elkaar helpen.
- Ik laat de kinderen merken dat zij zich houden aan de afspraken.

Een voorbeeld van een werkinstructie op Groepsmanagement. Hoe zorg je er als leidster voor dat de opvangomgeving 'adaptief' is? Bij ieder item staan hier twee voorbeelden; in werkelijkheid is de lijst langer.

1. Uitdagen

- Ik daag kinderen uit samen iets te doen.
- In de groep is er een hoekje, plaatsje waar kinderen rustig kunnen spelen, en waar hun fantasiespel niet opvalt voor de leidsters.

2. Ondersteunen

- Aan tafel zorg ik ervoor dat de kinderen zo zitten dat er oogcontact mogelijk is met andere kinderen en met de leidster.
- Ik zorg ervoor dat ik tijd vrij maak voor persoonlijke aandacht.

3. Vertrouwen en waarderen

- Ik laat in mijn groep merken dat ik samen spelen belangrijk vind.
- Ik neem de tijd om met de kinderen te praten.

[tussenkop] Begeleiding en teamoverleg

In alle vormen van werkoverleg binnen de KOB staat de pedagogische aanpak centraal. Het is belangrijk dat leidsters zich inleven in kinderen en de tijd voor hen nemen. Daarnaast wordt van leidsters verwacht dat zij nadenken over hun eigen gedrag; kunnen zij oude regels loslaten en nieuwe afspraken invoeren in het belang van het leertraject van kinderen? Voor iedere leidster valt er wel een persoonlijke klus te klaren voordat zij zich deze aanpak eigen kan maken. De leidinggevende en de leidster maken daarom afspraken over de punten waar de leidster aan wil werken. In de werkbegeleiding die één keer per 5 weken plaatsvindt, komen zij hier op terug. Geleidelijk aan gebruiken de leidinggevenden de lijst leidstervaardigheden als leidraad in de werkbegeleiding.

In de teamvergadering, ook eens per 5 weken, maken ze het pedagogisch beleid concreet. Aan de hand van een casus stelt de leidinggevende vragen die de leidsters prikkelen om na te denken en om het pedagogisch beleid te koppelen aan het eigen pedagogisch handelen. 'Uitdagen, ondersteunen en vertrouwen' zijn het bekende pedagogisch kader. De tekst van het pedagogisch beleid zelf wordt hierbij niet gebruikt. Leidinggevende Jessie: "Dat is maar papier. Het gaat erom hoe leidsters in de praktijk in allerlei situaties handelen; Waarom heb je het zo gedaan?"

Het lukt om deze pedagogische visie steeds meer gestalte te geven omdat directeur Joop veel ruimte heeft gegeven aan de hoofden en aan de werkvloer. Het pedagogisch idee is weliswaar van bovenaf gedropt, maar leidinggevenden Irene en Jessie hebben het van onderop kunnen invoeren. Door mee te draaien op de groepen, door veel te kijken, te vragen en te bespreken is het gelukt om de beweging in gang te zetten. Het is een proces waar je de tijd voor moet nemen. Irene: "Je moet leidsters de kans geven om erin te groeien."

De heldere omschrijving van leidstergedrag en leidstervaardigheden is een belangrijke succesfactor. Hiermee heeft de KOB een instrument in handen om steeds in gesprek te blijven over de dagelijkse praktijk en een verbinding te leggen tussen visie en praktijk.

Want voor leidsters die gewend waren dat zij 'de baas' waren in de groep, dat zij bepaalden wat er gebeurde, betekent de nieuwe werkwijze een hele omslag. Elvira: "Vroeger werkten we meer als robots. Alles op vaste plaatsen en op dezelfde manier. Nu wijken we veel meer van onze schema's af". Voor de leidsters betekent het een intensievere manier van werken. Elvira: "In het begin is dat vermoeiend, maar op den duur ga je het je eigen maken en gaat het makkelijker. In de groep spreken we elkaar er wel op aan, samen kijken we wat opvalt en wat anders zou kunnen." Niet bij alle leidsters gaat dat even soepel. De ene groep is dan ook verder dan de andere. Jessie en Irene lopen daar tegenaan als zij groepen samenvoegen op de rustige middagen. Er komen dan leidsters bij elkaar in één groep die teveel verschillen in werkwijze. Dat vraagt om een oplossing.

[tussenkop] De dagelijkse praktijk

In groep 'Ienie Mienie' zijn deze ochtend 16 kinderen aanwezig. De kinderen hebben na binnenkomst vrij gespeeld, nu gaan ze limonade drinken en een koekje eten. Er staan twee lage tafels waaromheen de kinderen twee groepjes vormen. De leidsters zitten iets afzijdig. De kinderen kiezen welke liedjes er gezongen worden. Een kind kiest het helicopter-liedje maar, zegt hij: "Ik wil twee helicopters". De leidster zet in, met twee handen in de lucht. De baby die op enige afstand het gebeuren meemaakt, geniet zichtbaar en 'zingt' op zijn manier mee. Na het eten en drinken mogen de kinderen kiezen wat ze gaan doen. Sommige kinderen willen kleien, anderen gaan naar de zandtafel en sommige kinderen gaan hun eigen gang. De leidsters zijn betrokken bij de kinderen. Ze spelen mee, reageren op wat de kinderen doen, stellen vragen. Leidster Elma: "We werken nu heel anders dan vroeger. Het is een manier van denken waar je in moet groeien. In plaats van dat je zelf steeds bepaalt, werken we veel meer vanuit het kind. Je probeert er steeds achter te komen: wat wil dit kind, wat vindt hij leuk?"

Wat opvalt in het (voorheen school-)gebouw van de KOB zijn de grote groepsruimten en de grote groepen. Vandaag zijn er 16 kinderen en 3 leidsters, op andere dagen kunnen het 25 kinderen en 5 leidsters zijn. Het oude dagprogramma met vaste tijden, hebben de leidsters losgelaten. In plaats daarvan spelen ze in op de situatie in de groep. Als de kinderen nog lekker aan het spelen zijn, dan gaan ze gewoon wat later eten.

Een andere verandering is dat de leidsters meestal met kleine groepjes werken. Er zijn nauwelijks meer activiteiten die met de hele groep gedaan worden. De kinderen zijn er dan veel meer bij betrokken en leidsters hoeven kinderen minder te corrigeren ("Blijf op je stoel zitten", "Niet weglopen"). Bij een activiteit vragen de leidsters aan de kinderen wat zij willen doen. Een kind dat er niet van houdt om mee te doen met een gestructureerde activiteit en het liefst alleen bezig is, wordt gerespecteerd. Wel kijken de leidsters dan waar het kind in geïnteresseerd is en proberen hem daarin tegemoet te komen.

Een kenmerk van deze aanpak is dat kinderen veel meer zelf (mogen) doen. Als een peuter een vieze neus heeft is het niet meer de leidster die snel zijn neus afveegt; hij pakt zelf een tissue en veegt zijn neus zelf af. De kinderen helpen ook met tafel dekken en afruimen. Het speelgoed zit in manden en kasten op een hoogte waar kinderen zelf bij kunnen; het kind kiest datgene wat hij wil kiezen op zijn eigen moment.

Leidsters kijken dus veel meer naar individuele kinderen en proberen erachter te komen wat een kind nodig heeft en wat hij wil. Daar spelen leidsters op in door iets aan te bieden, door het kind aan te moedigen of bij iets te helpen. Het werk is steeds weer anders en wordt leuker voor leidsters. Door met kleine groepjes te werken, de rust te nemen, genieten de leidsters van wat ze ontdekken en komen ze zelf steeds meer op ideeën.

Een ander punt dat opvalt, is dat de groepen nu opener zijn. Eerst waren leidsters vooral op hun eigen groep gericht. Nu zie je veel meer dat leidsters ook eens bij elkaar binnenwandelen en geïnteresseerd zijn in hoe hun collega's het doen.

Ook de kinderen veranderen; ze nemen meer initiatief. In plaats van af te wachten, komen ze nu zelf aan de leidster vragen: "Mag ik kleien?" Het maakt de kinderen blijer, is hun indruk.

En ook ouders merken het verschil: hun kinderen nemen geen mooie 'groepsgewijs gefabriceerde' plakwerkjes meer mee naar huis. In plaats daarvan vertellen de leidsters aan ouders wat hun kind gedaan en beleefd heeft.

[tussenkop] Meer informatie

Stichting Kinderopvang Bergen op Zoom: info@kinderopvangboz.nl

Met opmaak